

AGNIESZKA SZPAK

**ZBRODNIEM W SREBRENICY I SARAJEWIE
PRZED MIĘDZYNARODOWYM TRYBUNAŁEM KARNYM
DS. ZBRODNI W B. JUGOSŁAWII
CASUS RATKO MLADIĆA**

I. ARESZTOWANIE I STAWIANE ZARZUTY

Ratko Mladić został zatrzymany i aresztowany przez funkcjonariuszy Serbii 26 maja 2011 r. Po tygodniu został ekstradowany do Holandii, gdzie stanął przed Międzynarodowym Trybunałem ds. Zbrodni w b. Jugosławii (MTKJ). Pierwsza rozprawa odbyła się 3 czerwca 2011 r.¹

W czasie wojen w byłej Jugosławii R. Mladić był dowódcą wojsk Republiki Serbskiej, między innymi dowodził oblężeniem i ostrzałem Sarajewa w 1992 r., podczas którego zostało zabitych i rannych tysiące osób cywilnych, brał też udział w ludobójstwie popełnionym w Srebrenicy w 1995 r.; od 1994 r. występował w randze generała armii serbskiej. Został oskarżony – na podstawie art. 7 (1) i 7 (3) Statutu MTKJ² – o ludobójstwo i zbrodnie przeciwko ludzkości (prześladowanie, zabójstwo, eksterminacja, deportacja i inne czyny nieludzkie) popełnione na terenie Bośni i Hercegowiny od 1992 r. oraz w kontekście wydarzeń w Srebrenicy z lipca 1995 r.³ Ponadto postawiono mu zarzut innych naruszeń praw i zwyczajów wojny (innymi słowy: zbrodni wojennych), jak branie zakładników, terroryzowanie ludności cywilnej oraz bezprawne ataki na ludność cywilną. W akcie oskarżenia wyliczono ponad

¹ M. Szaniewski, *Zatrzymany 'rzeźnik Bałkanów'*, „GazetaWyborcza.pl”, http://wyborcza.pl/1,75477,9673904,Zatrzymany_rzezniak_Balkanow_.html; *Zbrodniarz Mladić ujęty! Odpowie za każdą tysiącę osób*, „Fakt.pl”, <http://www.fakt.pl/Zbrodniarz-Mladic-ujety-Odpowie-za-kazn-tysiecy-osob,artykuly,104680,1.html>; A. Kaczorowski, *Ratko Mladić na tacy*, „Newsweek.pl”, <http://www.newsweek.pl/artykuly/sekcje/swiat/ratko-mladic-na-tacy,77584,1>; „*Rzeźnik Bałkanów*” w szpitalu, onet.pl, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/rzezniak-balkanow-w-szpitalu,1,4407405,wiadomosc.html>; *Press Release. Ratko Mladić in Tribunal's custody*, strona internetowa MTKJ, <http://www.icty.org/sid/10678> (dostęp: 3.06.2011).

² Przepisy te mówią o odpowiedzialności za działania własne oraz o odpowiedzialności dowódców za działania podlegających im sił. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 827 (1993) wraz z załączonym Statutem Międzynarodowego Trybunału Karnego ds. Zbrodni w byłej Jugosławii, <http://www.un.org/Docs/sc/unsct/resolutions.html>.

³ *Ratko Mladić, Case Information Sheet*, zamieszczone na: http://www.icty.org/x/cases/mladic/cis/en/cis_mladic_en.pdf (dostęp: 30.06.2011); K. Wierczyńska, *Pojęcie ludobójstwa w kontekście orzecznictwa międzynarodowych trybunałów karnych ad hoc*, Warszawa 2010, s. 100. Zob. także: S. Drakulić, *Oni nie skrzywdziliby nawet muchy. Zbrodniarze wojenni przed trybunałem w Hadze*, Warszawa 2006, s. 181-198.

70 przypadków zabójstw popełnionych przez podwładne mu siły serbskie w 20 miejscowościach oraz przypadki nadużyć fizycznych, psychicznych i seksualnych wobec osób cywilnych przetrzymywanych w 59 ośrodkach zatrzymania w 22 miejscowościach. Ratko Mladić został oskarżony o działanie w ramach tak zwanego *joint criminal enterprise* („wspólnego przedsięwzięcia kryminalnego”). Jego celem było wyeliminowanie lub trwałe usunięcie bośniackich muzułmanów, bośniackich Chorwatów i innych nieserbskich mieszkańców Bośni i Hercegowiny. Inni członkowie tego związku to między innymi Radovan Karadžić (prezydent Republiki Serbskiej, dodatkowo od grudnia 1992 r. głównodowodzący siłami zbrojnymi), Momčilo Krajišnik (członek przywództwa bośniackich Serbów, później Republiki Serbskiej) oraz prezydent Zgromadzenia Serbów Bośniackich), Biljana Plavšić (członkini przywództwa bośniackich Serbów) oraz generałowie armii Republiki Serbskiej: Stanislav Galić i Radislav Krstić⁴.

Biorąc pod uwagę fakt, że MTKJ wydał już dość dużą ilość orzeczeń oraz że dotyczyły one także osób wchodzących w skład wymienionego wyżej *joint criminal enterprise*, można się pokusić o próbę prognozy wyniku postępowania w sprawie *Mladicia*. Już na wstępie należy postawić tezę, że jest wysoce prawdopodobne, jeśli nie nawet pewne, że R. Mladić zostanie uznany winnym praktycznie wszystkich zarzucanych mu zbrodni, w tym zbrodni ludobójstwa popełnionego w Srebrenicy, i skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Jedynie względy humanitarne (tzn. jego zły stan zdrowia) mogą spowodować, że kara ta będzie niższa. Dla uzasadnienia wyżej postawionej tezy należy przedstawić dotychczasowe orzeczenia MTKJ w sprawach innych członków *joint criminal enterprise*, które w dużej mierze pozwolą wskazać na możliwy wynik końcowy sprawy *Mladicia*, jako że ich stany faktyczne są zbliżone lub podobne ze sprawą *Mladicia*. Ze spraw rozstrzygniętych przez MTKJ niezwykle istotne są sprawy *Galicia* i *Krsticia*, jako że dotyczyły one, odpowiednio, ostrzału Sarajewa i ludobójstwa w Srebrenicy. Po przedstawieniu tych dwóch spraw wspomnę pokrótce o pozostałych istotnych sprawach. Sprawy *Galicia* i *Krsticia* jako najistotniejsze zostaną przeanalizowane dokładniej. Po krótkim zaprezentowaniu stanu faktycznego sprawy nastąpią rozważania prawne istotne dla przyszłego rozstrzygnięcia sprawy *Mladicia*.

II. SPRAWA GALICIA

Stanislav Galić był dowódcą Oddziału Sarajewo Romanija w Armii Bośniackich Serbów, od września 1992 r. w randze generała dywizji. Przeprowadził kampanię ostrzału i snajperskich ataków na Sarajewo z zamiarem szerzenia terroru wśród ludności cywilnej. Ataki te, do których

⁴ Zob. *Drugi zmieniony akt oskarżenia (Second Amended Indictment)* z 2011 r., <http://www.icty.org/x/cases/mladic/ind/en/110601.pdf> (dostęp: 3.06.2011). Z powodu ograniczonej objętości tekstu niemożliwe jest szersze omówienie problemu, należy w tym miejscu jedynie pokrótce wspomnieć, że Krajišnik został uznany winnym m.in. prześladowania, deportacji oraz przymusowych przeniesień (inne czyny niehumanitarne) w ramach zbrodni przeciwko ludzkości i skazany przez Izbę Apelacyjną na karę 20 lat pozbawienia wolności.

dochodziło codziennie przez wiele miesięcy, doprowadziły do śmierci setek kobiet i mężczyzn w różnym wieku, włączając w to dzieci, oraz do zranień tysięcy osób. Stanislav Galić został uznany winnym zbrodni terroryzowania ludności cywilnej w ramach naruszeń praw i zwyczajów wojny oraz zabójstwa i innych czynów niehumanitarnych w ramach zbrodni przeciwko ludzkości i skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności⁵.

W orzeczeniu w sprawie *Galicia* z 5 grudnia 2003 r. Izba Orzekająca uznała zbrodnię bezprawnego ataku na ludność cywilną za naruszenie praw i zwyczajów wojny z art. 3 Statutu MTKJ (przepis ten zawiera przykładowe wyliczenie zbrodni podlegających jurysdykcji MTKJ, chociaż bezprawne atakowanie ludności cywilnej nie jest wymienione *expressis verbis*), gdyż zostały spełnione wszystkie konieczne warunki, a mianowicie: pogwałcenie praw i zwyczajów wojny z art. 3 Statutu musi stanowić naruszenie normy prawa humanitarnego, naruszana norma była wiążąca, naruszenie z art. 3 Statutu MTKJ musi być poważne i pociągać za sobą poważne konsekwencje dla ofiary oraz musi istnieć indywidualna odpowiedzialność karna za naruszenie normy prawa międzynarodowego humanitarnego. Warunki te zostały sformułowane już w orzeczeniu w sprawie *Tadicia*⁶.

Stosownie do powyższych warunków Izba Orzekająca stwierdziła, że zakaz ataków na ludność cywilną jest niewątpliwie oparty na przepisach międzynarodowego prawa humanitarnego, a konkretnie na art. 51 (2) I Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 1977 r., dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych⁷ i art. 13 (2) II Protokołu dodatkowego z 1977 r., dotyczącego ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych⁸, naruszana norma zakazująca atakowania osób cywilnych jest w tym przypadku wiążąca zarówno jako norma traktatowa (na mocy porozumienia zawartego pod auspicjami Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża [MKCK] o zastosowaniu I Protokołu dodatkowego pomiędzy stronami konfliktu z dnia 22 maja 1992 r.), jak i zwyczajowa⁹. W kwestii istnienia indywidualnej odpowiedzialności karnej za naruszenie normy międzynarodowego prawa humanitarnego Izba Orzekająca w sprawie *Galicia* stwierdziła, że międzynarodowe prawo zwyczajowe nakłada odpowiedzialność karną na sprawców poważnych naruszeń wspólnego dla czterech konwencji genewskich art. 3 i innych reguł mających zastosowanie w niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych oraz za naruszenia fundamentalnych zasad dotyczących środków i metod walki w konflikcie wewnętrznym (takich jak zakaz atakowania ludności

⁵ Stanislav Galić. *Case Information Sheet*, http://www.icty.org/x/cases/galic/cis/en/cis_galic_en.pdf (dostęp: 3.06.2011).

⁶ Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Prosecutor v. D. Tadić, Appeals Chamber 1995, § 94. Orzeczenia i decyzje MTKJ są dostępne na stronie internetowej Trybunału: [http://www.icty.org/\(Cases\)](http://www.icty.org/(Cases)). W dalszej części artykułu będę się odwoływać do tego źródła.

⁷ I Protokół dodatkowy, Dz. U. 1992, Nr 41, poz. 175, załącznik (cytuując przepisy I Protokołu, będę się powoływać na to źródło).

⁸ II Protokół dodatkowy, Dz. U. 1992, Nr 41, poz. 175, załącznik (cytuując przepisy II Protokołu, będę się powoływać na to źródło).

⁹ *Prokurator przeciwko S. Galiciowi*, Izba Orzekająca 2003, § 16, 17, 19, 22 i 25. Tak również: J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, t. 1: *Rules*, Cambridge 2005, s. 25-29 (zasada 7).

cywilnej czy zakaz stosowania wobec ludności cywilnej głodu jako środka walki – zakazy te są zawarte odpowiednio w art. 13 i 14 II Protokołu dodatkowego). Stosownie do tego Izba Orzekająca w sprawie *Galicia* doszła do słusznego wniosku, że międzynarodowe prawo zwyczajowe przewiduje odpowiedzialność karną za naruszenie zasady zakazującej ataków na osoby cywilne. Tak więc warunek ten również został spełniony¹⁰.

Izba Orzekająca w sprawie *Galicia* badała następnie *mens rea* i *actus reus* zbrodni bezprawnego atakowania ludności cywilnej. Uznała, że zakaz atakowania ludności cywilnej został sformułowany bez żadnych wyjątków, to znaczy nie jest możliwe atakowanie ludności, kiedy wymaga tego konieczność wojskowa. Zakaz atakowania osób cywilnych wywodzi się z fundamentalnej zasady prawa humanitarnego, zasady rozróżniania między osobami cywilnymi a kombatantami z jednej strony oraz obiektami cywilnymi a celami wojskowymi z drugiej. Ochroną nie są objęte osoby cywilne, które biorą bezpośredni udział w działaniach zbrojnych przez czas trwania takiego uczestnictwa. W kwestii elementu psychologicznego Izba stwierdziła, że konieczne jest umyślne uczynienie ludności cywilnej celem ataku. Tak stanowi *expressis verbis* art. 85 I Protokołu dodatkowego. Dodała, że umyślność obejmuje zamiar bezpośredni i ewentualny, natomiast nie obejmuje zaniedbania. Ponadto sprawca jest lub powinien być świadomy cywilnego statusu osób, które atakuje¹¹.

Izba Orzekająca kontynuowała swoje rozważania i stwierdziła, że ataki bez rozróżnienia, a więc takie, które uderzają zarówno w osoby i obiekty cywilne, jak i cele wojskowe, mogą zostać uznane za bezpośrednie ataki na osoby cywilne. Ataki bez rozróżnienia są zabronione przez I Protokół dodatkowy (art. 57 i art. 85 [3] [b]). Zastosowanie zasady rozróżniania osób/obiektów cywilnych i kombatantów/obiektów wojskowych wymaga od tych, którzy planują atak, aby uczynili wszystko, co jest praktycznie możliwe, dla sprawdzenia, czy celami ataku nie są osoby cywilne ani dobra o charakterze cywilnym. Dobierając środki i metody ataku, planujący atak powinni przedsięwziąć wszystkie praktycznie możliwe środki ostrożności w celu uniknięcia, a przynajmniej sprowadzenia do minimum, niezamierzonych strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych i szkód w dobrach o charakterze cywilnym; powinni również powstrzymać się od podjęcia ataku, który mógłby spowodować niezamierzone straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych, szkody w dobrach o charakterze cywilnym lub takie straty i szkody łącznie, których rozmiary byłyby nadmierne do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej. Gdy okaże się, że cel ataku nie ma charakteru wojskowego, lub można oczekiwać, iż wywoła on niezamierzone straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych lub szkody w dobrach o charakterze cywilnym albo takie straty i szkody łącznie, których rozmiary byłyby nadmierne w stosunku do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej, należy odstąpić od takiego ataku lub go przerwać (art. 57 I Protokołu dodatkowego)¹².

¹⁰ *Prokurator przeciwko S. Galiciowi*, Izba Orzekająca 2003, § 28-29, 32.

¹¹ *Ibidem*, § 54.

¹² *Ibidem*, § 57-58.

Przepis art. 57 I Protokołu jest odzwierciedleniem zasady proporcjonalności, będącej próbą znalezienia równowagi pomiędzy zasadą humanitarnego traktowania a konieczności wojskowej, zgodnie z którą, mimo że co do zasady dany atak na obiekt wojskowy jest legalny, to należy go zaniechać, gdy wywoła on lub można oczekiwać, iż wywoła nadmierne straty w życiu ludzkim lub szkody w dobrach o charakterze cywilnym, tym samym prowadząc do kwalifikacji danego ataku jako nielegalnego¹³. Z zasadą proporcjonalności łączy się zasada rozróżniania, jako że na dowódcy ciąży obowiązek wyboru celu i atakowania jedynie celu wojskowego, a ponadto należy do niego dalsza ocena, czy dany atak na legalny cel nie narusza zasady proporcjonalności. W sytuacji naruszenia tej drugiej zasady pierwotnie legalny atak staje się nielegalny¹⁴.

W sprawie *Galicia* Izba Orzekająca analizowała po raz pierwszy jako odrębną i samodzielną zbrodnię terroryzowanie ludności cywilnej. Podobnie jak w przypadku bezprawnego ataku na ludność cywilną, aby czyn niewymieniony w treści art. 3 Statutu MTKJ mógł zostać zakwalifikowany jako zbrodnia, konieczne jest spełnienie czterech warunków ze sprawy *Tadicia*. Izba Orzekająca powołała się na art. 51 (2) I Protokołu dodatkowego, który stanowi, że celem ataków nie mogą być ani ludność cywilna, ani osoby cywilne oraz że zabronione są akty i groźby przemocy, których głównym celem jest zastraszenie ludności cywilnej. Tym samym pierwsze dwa warunki zostały w sprawie *Galicia* spełnione: została naruszona norma międzynarodowego prawa humanitarnego i norma ta miała charakter normy traktatowej wiążącej w tej sprawie. W związku z tym nie istniała już potrzeba stwierdzenia zwyczajowego charakteru normy¹⁵.

Analizując trzeci warunek (pogwałcenie musi być „poważne”, to znaczy stanowić naruszenie normy chroniącej ważne wartości i naruszenie to musi powodować dla ofiary poważne konsekwencje), Izba zauważyła, że to nie norma musi być poważna, co w konsekwencji oznaczałoby, że każde jej naruszenie będzie poważne, lecz samo naruszenie musi być poważne. Zarzuty w sprawie *Galicia* obejmowały atakowanie osób cywilnych poprzez strzelanie do nich oraz ostrzeliwanie miasta (Sarajewa) w celu terroryzowania ludności. Izba Orzekająca uznała, że skoro atakowanie ludności cywilnej stanowi zbrodnię w rozumieniu art. 3 Statutu MTKJ, to tym bardziej przeprowadzanie takich ataków w celu terroryzowania ludności stanowi poważne naruszenie normy międzynarodowego prawa humanitarnego, a w konsekwencji – zbrodnię w rozumieniu art. 3 Statutu MTKJ. Tym samym trzeci warunek również został spełniony¹⁶. Izba orzekła, że czwarty warunek, zgodnie z którym pogwałcenie normy musi pociągać za sobą stosownie do prawa zwyczajowego lub traktatowego indywidualną odpowiedzialność karną osoby naruszającej tę normę, także został spełniony. Jako uzasadnienie podała fakt, że zarzucane zbrodnie były

¹³ Więcej na ten temat zob. N. Hayashi, *Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law*, „The Boston University International Law Review” 28, 2010, s. 114-118.

¹⁴ K. Dorman, op. cit., s. 93. Por. Y. Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, Cambridge 2004, s. 119-123.

¹⁵ *Prokurator przeciwko S. Galiciowi*, Izba Orzekająca 2003, § 96-97.

¹⁶ *Ibidem* § 106-109.

karalne zgodnie z prawem krajowym obowiązującym w 1992 r. w byłej Jugosławii¹⁷.

W konkluzji Izba Orzekająca w sprawie *Galicia* zdefiniowała zbrodnię terroryzowania ludności cywilnej w następujący sposób:

a) akty przemocy skierowane przeciwko ludności cywilnej lub pojedynczym osobom niebiorącym bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych, które powodują śmierć lub poważne uszkodzenia ciała lub zdrowia wśród ludności cywilnej;

b) sprawca umyślnie uczynił ludność cywilną lub pojedyncze osoby niebiorące bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych celem tych aktów przemocy;

c) zbrodnia została popełniona w celu rozprzestrzeniania terronu wśród ludności cywilnej.

Jak wynika z powyższej definicji, zbrodnia terroryzowania ludności cywilnej jest bardzo podobna do zbrodni bezprawnych ataków na ludność cywilną i osoby cywilne. W wypadku terroryzowania ludności cywilnej konieczne jest dodatkowo, aby zbrodnia ta została popełniona w celu szerzenia terronu wśród ludności cywilnej. Odrzucony został argument, zgodnie z którym elementem konstytucyjnym zbrodni terroryzowania ludności cywilnej jest rzeczywiste terroryzowanie¹⁸. W mojej opinii wniosek ten jest słuszny, gdyż decydujący powinien być właśnie cel podejmowania określonych wyżej aktów przemocy. Nie można uzależniać stwierdzenia, że została popełniona zbrodnia terroryzowania ludności cywilnej, od w gruncie rzeczy subiektywnego elementu, jako że rzeczywiste terroryzowanie ludności cywilnej zależy od stopnia podatności tejże ludności na zastraszenie.

III. SPRAWA KRSTICIA

Radislav Krstić był zastępcą dowódcy Armii Bośniackich Serbów „Oddział Drina”. W czerwcu 1995 r. awansował na stopień generała dywizji. Od 13 lipca 1995 r. sprawował dowództwo nad Oddziałem Drina. Został oskarżony o ludobójstwo (pomocnictwo), zbrodnie przeciwko ludzkości (eksterminacja, zabójstwo, prześladowanie, deportacja, inne czyny nieludzkie) oraz naruszenia praw i zwyczajów wojny. Zarzut ludobójstwa dotyczył masowych egzekucji bośniackich muzułmanów (mężczyzn w wieku poborowym), dokonywanych w Srebrenicy. W tym czasie R. Krstić dowodził Oddziałem Drina, który doprowadził do upadku Srebrenicy. Bezpośrednim zwierzchnikiem Krsticia był R. Mladić. Wiedząc o zamiarze popełnienia ludobójstwa powziętym przez członków sztabu Armii Bośniackich Serbów, R. Krstić zezwolił na wykorzystanie do jego popełnienia swoich podwładnych oraz sprzętu pozostającego w jego dyspozycji.

Po wymuszonym przeniesieniu ze Srebrenicy 25 000 muzułmańskich kobiet, dzieci i starców armia przystąpiła do planu eliminacji wszystkich muzułmanów w wieku zdolnym do służby wojskowej, bez względu na ich status cywilny lub

¹⁷ Ibidem, § 128-130.

¹⁸ Ibidem, § 133-134 i 138.

wojskowy. Pomiedzy 13 a 19 lipca 1995 r. w precyzyjnie zaplanowanych i przeprowadzonych masowych egzekucjach zginęło od 7000 do 8000 mężczyzn. Ponadto, jednym z zamierzonych elementów operacji zaatakowania Srebrenicy było wywołanie w muzułmanach przerażenia na skutek przetransportowania ich do Potočari, gdzie brakowało żywności, wody i schronienia, co zmusiło ich do opuszczenia tego obszaru. Muzułmańscy uchodźcy zgromadzeni w Potočari stali się obiektem zastraszania, grabieży, bicia, gwałtów oraz morderstw dokonywanych przez siły serbskie. Radislav Krstić dzięki obecności na dwóch spotkaniach z generałem Mladiciem w Bratunac wiedział o katastrofie humanitarnej oraz zbrodniach, których ofiarami padali bośniaccy muzułmanie. W związku z tym R. Krstić był odpowiedzialny za zabójstwa, gwałty, pobicia i inne nadużycia popełnione w ramach związku przestępczego między 10 a 13 lipca 1995 r. w Potočari; wydał on również rozkaz podstawienia autobusów potrzebnych do wywiezienia 25 000 muzułmańskich kobiet, starców i dzieci z Potočari.

Izba Orzekająca nie znalazła dowodów na to, że to Oddział Drina przygotował plan zajęcia Srebrenicy w lipcu 1995 r. Dowody stanowczo wskazują, że odpowiedzialność za tę akcję spoczywa na sztabie głównym armii, kierowanym przez generała Mladicia. Jakkolwiek odpowiedzialność za przygotowanie i planowanie akcji spoczywa na R. Mladiciu oraz sztabie głównym, to jej przeprowadzenie nie byłoby możliwe bez pomocy R. Krsticia i jego oddziału. Mimo że członkowie Oddziału Drina wiedzieli o katastrofie humanitarnej w Srebrenicy, nie było dowodów na to, że brali udział w planowaniu i wykonaniu egzekucji 13 lipca 1995 r. Jednak biorąc pod uwagę fakt ich czynnego udziału w transportowaniu muzułmańskich mężczyzn, członkowie oddziału wiedzieli o masowych egzekucjach. Ponadto prokurator udowodnił, że Oddział Drina był wykorzystywany do pomocy przy egzekucjach w kolejnych dniach (tj. 14-17 lipca 1995 r.). Nie ulega także wątpliwości, że R. Krstić posiadał dokładne informacje o planie operacji przejęcia Srebrenicy oraz o jej humanitarnych konsekwencjach. Nie ma dowodów na to, że osobiście uczestniczył on w egzekucjach. Nie ma natomiast wątpliwości, że wiedział o tragicznych warunkach humanitarnych, w których byli przetrzymywani muzułmanie oraz o udziale swoich podwładnych w egzekucjach (sam ich do tego wyznaczał); nie wywiązał się także ze swojego obowiązku ukarania podwładnych¹⁹.

Izba Orzekająca 2 sierpnia 2001 r. uznała oskarżonego winnym udziału w realizacji dwóch planów, których celem było dokonanie czystek etnicznych w Srebrenicy oraz pozbawienie życia mężczyzn w wieku poborowym (zabójstwo, prześladowanie oraz ludobójstwo) i skazała go na karę 46 lat pozbawienia wolności. Izba Apelacyjna jednak wyrok ten złagodziła do 35 lat pozbawienia wolności, uznając R. Krsticia winnym nie ludobójstwa, lecz pomocnictwa przy popełnieniu ludobójstwa (orzeczenie z 19 kwietnia 2004 r.). Radislav Krstić odbywa karę w Wielkiej Brytanii²⁰.

¹⁹ Radislav Krstić. *Case Information Sheet*, http://www.icty.org/x/cases/krstic/cis/en/cis_krstic_en.pdf (dostęp: 3.06.2011).

²⁰ Ibidem; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, M. Znojek (red.), *Prawo karne międzynarodowe. Wybór źródeł*, Warszawa 2010, s. 462-463; K. Wierczyńska, op. cit., s. 73. Zob. także: S. Drakulić, op. cit., s. 97-121.

Sprawę *Krsticia* można z całą pewnością uznać za najbardziej istotną i wiele mówiącą w kontekście sprawy *Mladicia* – R. Krstić był podwładnym R. Mladicia i wielokrotnie się z nim spotykał. W treści orzeczenia nazwisko Mladicia pada wielokrotnie. Swoje uwagi ograniczę jedynie do zbrodni ludobójstwa analizowanej przez MTKJ w przedmiotowej sprawie.

W zakresie uwag ogólnych dotyczących zbrodni ludobójstwa Izba Orzekająca MTKJ zauważyła, że należy wziąć pod uwagę stan prawa zwyczajowego, jaki istniał w chwili popełnienia zbrodni w Srebrenicy, czyli w lipcu 1995 r. W tym przedmiocie Trybunał odwołał się do Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa z 1948 r.²¹, która stanowi główny punkt odniesienia. W art. 4 Statutu MTKJ dosłownie powtórzono formułę ludobójstwa z Konwencji. Mimo że Konwencja była przyjmowana w tym samym czasie, w którym termin ludobójstwo został użyty po raz pierwszy (lata 1943-1944)²², to już wtedy powszechnie uważano, że Konwencja kodyfikuje istniejące w przedmiocie definicji ludobójstwa prawo zwyczajowe, co więcej, mające charakter normy *ius cogens* (zakaz popełniania ludobójstwa)²³. Ludobójstwem jest którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich:

- a) zabójstwo członków grupy,
- b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy,
- c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego,
- d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy,
- e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy²⁴.

W orzeczeniu w sprawie *Krsticia* Izba Orzekająca stwierdziła, że art. 4 Statutu MTKJ wskazuje na konieczność zaistnienia dwóch elementów zbrodni ludobójstwa: jednego z ludobójczych czynów wskazanych wyżej oraz specjalnego zamiaru zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich (*dolus specialis*)²⁵.

Izba Orzekająca w sprawie *Krsticia* podkreśliła, że Konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa nie chroni wszystkich rodzajów grup ludzkich. Ochrona Konwencji ogranicza się tylko do grup narodowych, etnicznych, rasowych i religijnych²⁶. Cechy kulturowe, religijne, etniczne lub narodowe danej grupy muszą być określone w ramach społeczno-historycznych warunków, w których grupa ta istnieje i się rozwija. Wymóg ten można uznać za wyraz kryterium obiektywnego w kwalifikowaniu grupy będącej ofiarą ludobójstwa. Ponadto celem dokonania identyfikacji grupy chronionej używa

²¹ Konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa z 9 grudnia 1948, Dz. U. 1952, Nr 2, poz. 9 i Nr 31, poz. 213.

²² R. Szawłowski, *Rafał Lemkin – twórca pojęcia „ludobójstwo” i główny architekt Konwencji z 9 XII 1948 (w czterdziestolecie śmierci)*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 10, s. 80.

²³ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Orzekająca 2001, § 541.

²⁴ Art. 4 Statutu MTKJ.

²⁵ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Orzekająca 2001, § 542.

²⁶ *Ibidem*, § 554.

się także kryterium stygmatyzacji (naznaczenia) danej grupy przez sprawców zbrodni. Uznaje się w ten sposób decydujące znaczenie subiektywnego postrzegania danej grupy jako narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej przez sprawcę ludobójstwa²⁷. Owa stygmatyzacja jest równoznaczna z subiektywnym postrzeganiem grupy przez sprawcę ludobójstwa. W sprawie *Krsticia* Izba Orzekająca MTKJ przyjęła to mieszane podejście (subiektywno-objektywne) i uznała bośniackich muzułmanów za grupę narodową chronioną na mocy art. 4 Statutu MTKJ²⁸. W uzasadnieniu wyjaśniła, że pierwotnie bośniaccy muzułmanie byli uważani za grupę religijną, natomiast na mocy jugosławiańskiej konstytucji z 1963 r. zostali uznani za grupę narodową. Dowody wskazywały, że najwyższe władze polityczne bośniackich Serbów oraz ich siły zbrojne działające w Srebrenicy w lipcu 1995 r. uważały bośniackich muzułmanów za specyficzną grupę narodową²⁹.

W orzeczeniu w sprawie *Krsticia* Izba Orzekająca MTKJ wyjaśniła, że art. 4 Statutu MTKJ nie wymaga, aby zamiar specjalny wymagany przy ludobójstwie towarzyszył ludobójczym czynom przez długi czas, w domyśle przez cały czas popełniania zbrodni ludobójstwa. Można sobie wyobrazić sytuację, kiedy pomimo braku na początku zamiaru zniszczenia grupy, zamiar taki pojawi się na późniejszym etapie działań bądź operacji militarnych³⁰. Izba Orzekająca dodała, że zamiar zniszczenia dotyczy całości bądź części grupy. Jeśli zostanie zniszczona tylko część grupy, nie jest konieczne wykazanie, że zamiarem sprawcy było zniszczenie całości grupy. Termin „w całości lub w części” odnosi się do zamiaru, a nie do rzeczywistego zniszczenia i byłoby sprzeczne z zasadami wykładni traktatów zmieniać zwykle znaczenie wyrazów użytych w Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa przez odwoływanie się na przykład do prac przygotowawczych, które w przedmiocie rozumienia zamiaru są raczej niejasne. Dlatego też w przypadku, gdy sprawca popełnił ludobójstwo poprzez zniszczenie części grupy, nie jest konieczne wykazanie, że jego zamiarem był zniszczenie grupy w całości. Na tej podstawie Trybunał doszedł do wniosku, że jakkolwiek czyn popełniony z zamiarem zniszczenia części grupy stanowi czyn ludobójczy w znaczeniu wspomnianej Konwencji, a tym samym Statutu MTKJ³¹.

Izba Orzekająca w sprawie *Krsticia* uznała, że zamiar zniszczenia grupy w obrębie ograniczonego geograficznie obszaru lub nawet miejscowości może zostać uznany za wystarczający do wypełnienia wymogu istnienia specjalnego zamiaru³². Trybunał podkreślił, że nawet jeśli sprawcy ludobójstwa nie mieli zamiaru zniszczyć całej grupy chronionej, to muszą oni postrzegać część grupy, którą chcą zniszczyć, jako odrębną zbiorowość³³.

Stosownie do tego Trybunał uznał, że w Srebrenicy popełniono ludobójstwo. Grupę chronioną określono jako bośniaccy muzułmanie mieszkający w Srebrenicy,

²⁷ Ibidem, § 557.

²⁸ Ibidem, § 560.

²⁹ Ibidem, § 559.

³⁰ Ibidem, § 572.

³¹ Ibidem, § 584.

³² Ibidem, § 589.

³³ Ibidem, § 590.

natomiast jej część jako bośniaccy muzułmanie – mężczyźni w wieku poborowym mieszkający w Srebrenicy. Takie zawężenie grupy chronionej uzasadniał Trybunał tym, że sprawcy będący bośniackimi Serbami mieli świadomość, że społeczeństwo muzułmańskie w Srebrenicy było społeczeństwem patriarchalnym i zabójstwo mężczyzn w wieku poborowym połączone z przymusowym przeniesieniem kobiet, dzieci i osób starszych doprowadziłoby do fizycznego zniknięcia (*disappearance*) populacji bośniackich muzułmanów w Srebrenicy³⁴. Trybunał wyjaśnił, że zamiar zniszczenia części grupy żyjącej na określonym obszarze, takim jak region lub miejscowość, może zostać uznany za zamiar zniszczenia znaczącej części grupy, dopóki sprawcy zbrodni postrzegali tę część jako odrębną zbiorowość (a nie luźny zbiór osób), którą chcieli wyeliminować. Trybunał użył więc koncepcji swego rodzaju podgrupy, którą stanowili muzułmańscy mężczyźni w Srebrenicy. Z tego wywodu wynika, że Trybunał skoncentrował się przede wszystkim na zamiarze sprawców i badaniu, czy postrzegali oni ofiary jako odrębną grupę jako taką, którą należy wyeliminować³⁵.

Izba Orzekająca słusznie w moim przekonaniu uznała, że w Srebrenicy popełniono ludobójstwo. Świadczy o tym po pierwsze to, że sprawcy postrzegali ofiary jako odrębną grupę, którą należy zlikwidować. Można uznać, że kryterium subiektywne zostało w tym przypadku zastosowane pomocniczo. Ponadto można w tym miejscu przywołać argument, zgodnie z którym ochronie podlegają grupy „stabilne”, a za taką należy uznać bośniackich muzułmanów w Srebrenicy. „Fizyczne zniknięcie” w istocie nie oznacza fizycznego zniszczenia, lecz dotyczy to wpływu zabicia mężczyzn na całość grupy, a nie jej zniszczenia. Nie zmienia to faktu, że przecież znacząca część grupy została zniszczona (zabicie mężczyzn w wieku poborowym).

Radislav Krstić złożył apelację, w której twierdził, że definicja części grupy narodowej przyjęta przez Izbę Orzekającą MTKJ, a którą on rzekomo zamierzał zniszczyć, była zbyt postępową i nie miała oparcia w tekście Statutu MTKJ³⁶. Izba Apelacyjna 19 kwietnia 2004 r. wydała orzeczenie w tej sprawie.

W odpowiedzi na zarzuty Trybunał zauważył, iż jest dobrze ustaloną zasadą, że jeżeli sprawca ludobójstwa miał zamiar zniszczenia części grupy, ta część musiała być znaczącą częścią tej grupy. Celem Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa jest zapobieganie zamierzonemu niszczeniu całych grup ludzkich bądź ich części, a część atakowana musi być na tyle znacząca, że wywiera wpływ na całość grupy. Odpowiedź na pytanie, czy atakowana część grupy jest wystarczająco znacząca, aby spełnić ten warunek,

³⁴ Ibidem, § 595. Bliżej orzeczenie to przedstawiają: A. Klip, G. Sluiter (red.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals*, t. 7: *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia 2001*, Antwerp-Oxford-New York 2004, s. 767-772. Zob. również: C. Sinatra, *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Application of Genocide*, „The International Criminal Law Review” nr 5, 2005, s. 417-430; P. M. Wald, *General Radislav Krstic: A War Crimes Case Study*, „The Georgetown Journal of Legal Ethics” 16, 2002-2003, s. 445-472.

³⁵ C. Tournaye, *Genocidal Intent before the ICTY*, „The International and Comparative Law Quarterly” 52, 2003, s. 460.

³⁶ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Apelacyjna 2004, § 5. Szerzej na temat tego orzeczenia zob.: V. Sautenet, *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: Activities in 2004*, „The Chinese Journal of International Law” 4, 2005, s. 518-526.

może wymagać uwzględnienia pewnej liczby elementów. Znacząca część grupy może obejmować na przykład inteligencję, przywództwo w danej grupie, których zniszczenie oznacza znaczącą redukcję pod względem ilościowym i jakościowym siły rozumianej jako zdolność przetrwania całej grupy. Można rozpatrywać znaczącą część w znaczeniu ilościowym w ten sposób, że stanowi ona wystarczająco dużą, liczną część, aby uznać, iż warunek dotyczący zamiaru zniszczenia grupy w części został spełniony³⁷. To ostatnie podejście wiele nie wyjaśnia, gdyż wciąż pozostaje do wyjaśnienia zwrot „wystarczająco liczna”. Liczbowy rozmiar atakowanej części grupy jest koniecznym i ważnym elementem, od którego należy zacząć analizę, aczkolwiek nie zawsze będzie on również kończył badanie. Termin „znacząca część” nie powinien być interpretowany tylko restrykcyjnie, biorąc pod uwagę kryterium liczebności, lecz na podstawie znaczenia atakowanej części dla całej grupy (kryterium jakości)³⁸.

W dalszej części Izba Apelacyjna MTKJ wyjaśniła, że Izba Orzekająca potraktowała zabójstwo mężczyzn w wieku poborowym jako dowód, z którego można wywieść istnienie zamiaru zniszczenia w całości bośniackich muzułmanów mieszkających w Srebrenicy³⁹. Tym samym Izba Apelacyjna MTKJ odrzuciła doktrynę „część części” grupy, czyli podgrupy jako wystarczającej do spełnienia wymogu istnienia zamiaru zniszczenia grupy w całości lub w części. Z rozważań Izby Apelacyjnej wynika, że Izba Orzekająca miała na myśli to, że zabójstwo muzułmańskich mężczyzn w wieku poborowym było dowodem na istnienie zamiaru zniszczenia podgrupy bośniackich muzułmanów w Srebrenicy. Jednak jak wskazuje Alexander Zahar, taki wniosek nie ma sensu, gdyż jest sprzeczny z tym, że Serbowie wysiedlili większość bośniackich muzułmanów (kobiety, osoby starsze i dzieci) do innych miejscowości bez ich „zniszczenia” i najwyraźniej bez takiego zamiaru⁴⁰.

Taki też argument – decyzja o transferze kobiet i dzieci, a nie ich zabiciu podważa istnienie zamiaru zniszczenia – podniosła obrona, lecz Trybunał argument ten odrzucił. Zauważył on, że decyzja ta mogła zostać podjęta ze względu na wrażliwość bośniackich Serbów na opinię publiczną oraz fakt, iż zabójstwo dzieci i kobiet byłyby trudne do utrzymania w tajemnicy. Podobnie ewentualne uzasadnienie, jakoby były to działania podjęte w ramach operacji militarnych, byłoby mało wiarygodne. Ponadto – jak stwierdził MTKJ – ludobójstwo nie wymaga dowodu, że sprawca wybrał najbardziej skuteczny sposób osiągnięcia swojego celu. Zakłada się, co prawda, że wybiera się te środki, które z największym prawdopodobieństwem pozwolą osiągnąć zamierzony cel, lecz jest to tylko domniemanie, które można bardzo łatwo obalić⁴¹. Można również zauważyć, że działania niepolegające na fizycznym czy biologicznym zniszczeniu członków grupy (np. przymusowe przeniesienia lub

³⁷ C. Aptel, *The Intent to Commit Genocide in the Case Law of the International Criminal Tribunal for Rwanda*, „The Criminal Law Forum” 2002, nr 3, s. 282.

³⁸ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Apelacyjna 2004, § 12.

³⁹ *Ibidem*, § 19.

⁴⁰ A. Klip, G. Sluiter (red.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals*, t. 19: *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia 2003-2004*, Antwerpia-Oxford-New York 2010, s. 636.

⁴¹ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Apelacyjna 2004, § 31-32.

niszczenie kultury grupy) również mogą służyć za dowód zamiaru zniszczenia grupy jako takiej⁴².

Orzeczenie w sprawie *Krsticia* jest istotne z tego powodu, że stanowiło ono potwierdzenie faktu popełnienia w Srebrenicy ludobójstwa przeciwko bośniackim muzułmanom⁴³. W tej sprawie Izba Orzekająca MTKJ po raz pierwszy skazała oskarżonego R. Krsticia za popełnienie ludobójstwa⁴⁴, natomiast Izba Apelacyjna – nie podważając faktu popełniania ludobójstwa – wyrok zmieniła i skazała go tylko za inny udział w ludobójstwie (*aiding and abetting*)⁴⁵. Ten inny udział można określić jako pomoc bądź wniesienie wkładu do popełnienia ludobójstwa. Jako uzasadnienie dla tej zmiany Izba Apelacyjna podała, że R. Krstić nie miał zamiaru zniszczenia grupy (bośniackich muzułmanów) w całości lub w części wymaganego do skazania za ludobójstwo, gdyż nie mógł wiedzieć o takim zamiarze R. Mladicia. Skoro o nim nie wiedział, nie mógł go podzielać. Występował u niego zamiar przymusowego przeniesienia osób cywilnych, jednak przeniesienia tego nie traktował jako etapu na drodze do popełnienia ludobójstwa⁴⁶. Izba Apelacyjna dodała, że do uznania R. Krsticia winnym udziału w ludobójstwie wystarczy, że posiadał on wiedzę o zamiarze zniszczenia grupy przez głównego sprawcę, lecz nie musiał jej podzielać; musiał wносить wkład (pomagać) w popełnienie ludobójstwa⁴⁷. Należy zauważyć, że sędzia M. Shahabuddeen złożył opinię częściowo odrębną od orzeczenia Izby Apelacyjnej w sprawie *Krsticia*, w której dowodził, że oskarżony nie tylko wiedział o zamiarze popełnienia ludobójstwa przez R. Mladicia, lecz także zamiar ten podzielał⁴⁸.

IV. SPRAWY PLAVŠIĆ I KARADŽICIA

Sprawa Radovana Karadžicia toczy się przed MTKJ i jeszcze nie zostało wydane orzeczenie. Można w tym miejscu tylko wspomnieć, że był on przewodniczącym Serbskiej Partii Demokratycznej, od 1992 r. przewodniczącym (prezydentem) prezydencji Republiki Bośni i Hercegowiny, później współprezydentem w Serbskiej Republice Bośni i Hercegowiny, następnie prezydentem Republiki Serbskiej. Dodatkowo pełnił funkcję głównodowodzącego siłami zbrojnymi od grudnia 1992 r. W jego rękach skupione zostały siły polityczne i militarne Republiki Serbskiej. Podobnie jak R. Mladić, R. Karadžić został oskarżony o ludobójstwo i zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione na terenie Bośni i Hercegowiny od 1992 r. oraz w kontekście wydarzeń w Srebrenicy z lipca 1995 r.⁴⁹

⁴² Tak w: *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Apelacyjna 2004, częściowo odrębna opinia sędziego Shahabuddeena, § 53-54.

⁴³ M. Drumbl, *Case Notes. Prosecution v. Radislav Krstić: ICTY Authenticates Genocide at Srebrenica and Convicts for Aiding and Abetting*, „The Melbourne Journal of International Law” 5, 2004, s. 434-449.

⁴⁴ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Orzekająca 2001, § 727.

⁴⁵ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Apelacyjna 2004, s. 87 (*Disposition*).

⁴⁶ *Ibidem*, § 98 i 133.

⁴⁷ *Ibidem*, § 140.

⁴⁸ *Prokurator przeciwko R. Krsticiowi*, Izba Apelacyjna 2004, częściowo odrębna opinia sędziego Shahabuddeena, § 17.

⁴⁹ *Radovan Karadžić. Case Information Sheet*, http://www.icty.org/x/cases/karadzic/cis/en/cis_karadzic_en.pdf (dostęp: 3.06.2011). Zob. też: K. Wierczyńska, op. cit., s. 100.

Z kolei Biljana Plavšić przyznała się do prześladowania jako zbrodni przeciwko ludzkości i na tej podstawie została skazana na karę 11 lat pozbawienia wolności⁵⁰.

V. PODSUMOWANIE

Z orzeczeń MTKJ – przede wszystkim w sprawach *Krsticia* i *Galicia* – można wyciągnąć wniosek, że również ich przełożony Ratko Mladić zostanie uznany winnym takich samych zbrodni, przede wszystkim ludobójstwa popełnionego w Srebrenicy, bezprawnego atakowania oraz terroryzowania ludności cywilnej w czasie oblężenia i ostrzału Sarajewa. Z orzeczeń w innych sprawach wynika, że R. Mladić wydawał rozkazy i jest niemożliwe, aby nie wiedział, do jakich zbrodni dochodziło w Srebrenicy czy Sarajewie, czy innych miejscowościach Bośni i Hercegowiny. Już w sprawie *Krsticia* Izba Orzekająca uznała, że dowody stanowczo wskazują, iż odpowiedzialność za masakrę w Srebrenicy spoczywa na sztabie głównym armii, kierowanym przez generała Mladicia. Stwierdziła także po stronie R. Mladicia zamiar zniszczenia w całości lub w części grupy bośniackich muzułmanów, tym samym konieczny element do skazania za ludobójstwo, dodam tylko, że element, który jest najtrudniejszy do udowodnienia w przypadku ludobójstwa. Jest mało prawdopodobne, aby w orzeczeniu w sprawie *Mladicia* Trybunał doszedł do innych wniosków. Orzecznictwo MTKJ jest już dobrze ustalone i Trybunał nie powinien mieć większych wątpliwości, że działania oskarżonego R. Mladicia kwalifikują się jako ludobójstwo, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości.

dr Agnieszka Szpak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

CRIMES COMMITTED IN SREBRENICA AND SARAJEVO BEFORE THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA. RATKO MLADIĆ CASE

Summary

The aim of this paper is to present the prognosis of the judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) in the Ratko Mladić case. Mladić, who served as a general of the Bosnian Serb army, is responsible for the crimes committed in Srebrenica and Sarajevo. Based on the list of charges against Mladić, and taking into account the previous ICTY judgments, the authoress makes an attempts to prove that Mladić will be convicted for crimes of genocide as well as unlawful attacks and terrorising the civilian population (the latter ones being war crimes). Moreover, General Mladić as the chief of staff of the Bosnian Serb army was giving orders to his subordinates including generals Krstić and Galić. An analysis of their cases has also been made for the purpose of the paper, to the extent useful and meaningful to the *Mladić case*. It is then concluded that having been the Krtić's and Galić's commander, Mladić should also be found guilty of the same crimes they have been found to have committed.

⁵⁰ *Biljana Plavšić. Case Information Sheet*, http://www.icty.org/x/cases/plavsic/cis/en/cis_plavsic_en.pdf (dostęp: 3.06.2011).

